

տրանք իր բանաստեղծական սկզբնաւորութեանց առաջնորդները եղան։ Սակայն իր լուսանայն պալլադները կրնան մրցիլ Կէօֆէի, Շիլլերի ու Վիկթոր Հիւկոյի պալլադներուն հետ։ Անոնց լիզուռն ձկուն, հարուստ, նըկարագող, ներգաշնակ է։ Անոնքսէ մին, Ռոմանթիզմ տիրողով, գրական եւ փիլիսոփայական հաստատելի դասանութիւն մըն է։ Ազգայն մը աչքին իր մեծած սերահարը կ'երեւայ։ Եւրոպականներն վրայ կը նետուի եւ մարտն կ'իյնայ։

—Այսպէս մեր՝ մըքսէ, կը գոչն անսողները Անոր հոգն ապտեղ ըլլալու է։ Ժամն մօտն եկած ըլլալու է իր լուսն օրին՝ զոր ողջ եղած տունը ալ յօտն օրին է։

—Ի՛նչ եւ (բանաստեղծն է որ կը խօսի) մտիկ ք'ընեմ ու կը հաւատամ։ Ք'արտասուեմ եւ շշարք մեր մը ք'ընեմ։

—Մտիկ ըրէ, աղջիկ՝, կը գոչն ծեռուի մը ալ իր քարանդակն մէջ, ապահով եղիք որ իմ աչքս ու տկանքներս չեն կրնար սխալիլ։ Եւ ես թան մը չեմ տեսնիր մեր ըսածներէն։

(Աղբիւրը գիծով հնարք մըն են, անմասնեան արգիւնք եղող քմայք մը։ Այս աղբիւրը կը բառողաւու չէ եւ ամբողջ բանաստեղծութեան գէժ կը հաճոյն)։ Եւ կը պատահանեմ համարեալովս՝—Այս աղբիւրը կը զգայ, և ալ մարդը կը հաւատայ փորագու, գրագուռն ա հաւատքը չորս աւելի բան կը աղբիւրնէն ինչի քան գիտեալսին անիցներն ու ալքը։

(Դուռն գիտես մեծած ճշմարտութիւններ, որոնք աստիճան անմասնեմ են։ շիլլերի մը մէջ, կամ աստիճանն պլզուռն մէջ գաւն աշտարճ մը կը տեսնես իսկ չեն գիտեր կենդանի օրէնքները։ Դուռն հրաշք պիտի շտեմես։ սերտ տանջիք, որտե՛ն մէջ նայի՛ն)։

Գարեհարութիւն չունի գիտնալ թէ վերջին տաղը Կէօֆէին նմանողութեան մըն է թէ ոչ։ Այդ տողը Միցըրիվիչի դասանանքը կ'անդամբնէ։ Այդ գաղափարը պիտի կրկնէ մա՛նէն ձեւերով։

Գիտատի բանաստեղծին գործունէութիւնը յանկարծակի ընդհատեցաւ այն հալածանքով որուն ենթարկուեցաւ 1823ին լիթուանական երիտասարդութիւնը։ Ռուս հրապարտութիւնը կ'ապականալ չնայիլ սկսած էր այն գաղտնի ընկերութեանց վրայ որոնք կ'ազդուէր էին ուսանողներուն մէջ։ Անոնք բաւական անվառ բաներ էին։ Եւ այն հայրենասիրութեան եւ հետեւաբար ըմբռնացման դպրոցները կը ձեւացնէին։ Միցըրիվիչի ձերբագրուեցաւ Կոնստանդնուպոլսի 23ին ի Գալիսի եւ բանաստեղծեցաւ ի վիտիա իր հին ընկերներէն շատերուն հետ Բարսեղեանց վանքին մէջ որ բանտի փոխառած էր։ Բանաստեղծութեան վիճակը, ինչ որ նայն իսկ հաւանաստեղծին նկարագրութեաննէն կ'արեւելի է դատել, յարաբերաբար բաւական մեղով եղաւ։ Երիտասարդները կ'աշտարճ կը կերցնէին զուհազաններուն, ազատութիւն կը հաղորդակցէին իրարու հետ, կը հաւաքուէին՝ թէյ տեսնուել, և յայրենասիրական երգեր երգելու համար։

Այս անակակալ զբաղողութիւնը երիտասարդ բանաստեղծին հոգւոյն վրայ փրկարար ազդեցութիւն մը աւանգատ։ Իրեն մտքինը տեսաւ

արամատրուած սերունդ տանգանքները, եւ իրեն յայտնեց թարգմադոյն մէր մը, հայրենիքին սերը, թիւ մը իտեականացած հայրենիքի մը, զոր օր մը Միցըրիվիչ պիտի ներկայացնէր իրեն առկար ազգը, իրեն ազգերուն Քրիստոսը, աշխարհի մեղքերուն համար մարտիրոսացած։ Իր բոլոր սերերուն մէջ, աչքս է միշտ կրկնել այս կէտը, միշտ միատիպեալ, հազարաբար, գերեզմարար բան մը գանձուեցաւ։

ԼՈՒԻ ԼԵԺԷ

(Շարունակելի)

ՆԱԽԱՎԱՅՐԵՐ

—

ԵՐԿՐՈՐԻ ՄԱՍ—ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ԳՐԱՐԱՏ, ԹԱՆԵՏԻ ԽՅՈՅԻԿԻՆ ԱՆԴՈՒՆԱԿ՝(*)

Միտն'կ . . ինչ աչքս ունիմ ամբողջին . ամբողջին համար կ'երգեմ եւ . ո՛վ է աշխարհը որ իմ երգերուս բովանդակած բոլոր միտածմանը պիտի կարենայ տալու . ո՛վ գիտի հողուս բոլոր մտածողայիններն ընդունիլ տալուց աշուրները վար տանելու . վա՛յ անոր որ ամբողջին համար կը յանկեցնէ իր խօսքն . ու իր լիզուռն . լիզուռն կը տա՛ն խօսքին ու խօսքը մտածումին . . . մտածումը հողույն մէջ արագ կը թռչի՝ խօսքին վրայ խրելէ տալով, եւ թուսնոր մտածումը կ'ընկուզանին ու մտածման վերեւ կը դադան, ինչպէս հողը կը գողայ ստորերկրեան չեղեղի մը վերեւ . Հողին դողայլէն՝ ամբողջ պիտի կարենայ՝ գուշակել հեղուկն խորութիւնը, անոր ալիքներուն աղաղակութիւնը . . .

Չգողումը հողույն մէջ կը չարսի, կը վառի, կը հրդեհուի՝ ինչպէս աշխարհը իր անտես ու խորունկ ճանտերուն մէջ։ Որքան մարդիկ արին տեսնեն իմ դէմքիս վրայ, այնքան ըզգացում կը գտնեն առեղծուած մէջ։

Ո՛վ իմ երգս, ա՛նող աշխարհիս սահմաններէն անդին . . . մահկանացու տեսողութիւն մը, նայն իսկ ջիւղեղով թեւեղ փոխ տանելով, երբեք պիտի չկրնայ ջեղի հասնիլ, քա՛յ յարգողիդ միտն պիտի բաղխի, գութակելով թէ

(*) Գիտատի Լե՛ լուսնաստեղծ-հայրենասիրի օրհարն է, Շախարսարի յիշատակին զի խաղա անմասնութիւնը։ Միցըրիվիչն անց մէջ ինքնիցը պատկերացած է։

նույն արեւներ կան, բայց առանց գիտնալու
անոնց թիւն ու անունութիւնը:

Ինչ փոյթ ձեզի հասար, ո՞վ իմ աստղերս,
մարդոց աչքերն ու ականջները հոսեցէ՞ք իմ
հոգւոյս անգուշանքուն մէջ, չողացէ՞ք իմ
նոգորս քարանձաղներու վրայ, ինչպէս ըս-
տորեկրկայ հեզգներ, ինչպէս անաղբերու-
նոր աստղեր:

Աստուած, եւ զուէ ընտրելին, մտիկ
ըրեք ինծի, Անա երգեր ձեզի արժանի, գաշ-
նակութիւն մը ձեզի արժանի: Ես, վարպետ
երգի, ձեռքեր կ'երկնցնեմ, մինչեւ եր-
կինք կ'երկնցնեմ, աստղերուն վրայ կը դնեմ,
ինչպէս անասունան արմուիքայի մը ապակեայ
գունգերուն վրայ: աստղեր, իմ շաւղէն, կը
տառաւնին մերթ գանգալ աւ մերթ արազ
չարժուած մը: միջոյնաւոր հնչիւններ կը
թափին անոնցմէ եւ եւ մ'միայն որ
ծնունդ կուտամ անոնց, ես եմ միայն որ
պատկը իրենց անուններով կը ճանչնամ:
Չանունք կը հաւաքեմ, կը գտամ, նորին
քովէ քով կը թերեմ, գայնակութեանց, ծիա-
մաններու, աստղերու ձեռով կ'ընդերուեմ,
որտանաւ, կաթմակի ձեռով կը ջրջենեմ:

Տեղերս կը քաշեմ եւ աշխարհիս սանձա-
նեքն վեր կը բարձրացնեմ: Ենթադնակա-
թեան գունդերը յաւաքել կ'աւանդեմ:
Միւս-միւսակ կ'երգեմ, եւ ես իմ երգս մտիկ
կ'ընեմ, չողին ուղեբառն նման երգայն ու գեզ-
գեղուն նուագներ են, ժողովուրդներուն ավ-
կիւանը կը թափանցեն, ցաւին պէս կը նեծեն,
փոթորիկն պէս կը գտան: Գարեբը խաչ
ձայնով դէմ կը բռնեն անոնց, եւ ամէն մէկ
հնչիւնը կը թրթռայ եւ կը փայլի միասնա-
մայն: գոյն աչքերուն մէջ կը զգամ անանկիւ
մէջ կը զգամ: Այսպէս երբ իմը կտակներ
բուն մէջ մոխրին, առաւմէն անոր արապա-
թիւնը կ'իմանան, ամպիզէն հագուստին մէջ
սնոր վազելը կը տեսնեմ:

Այսպիսի երգեր Աստուծոյ արժանի, ընտ-
րեան արժանի են: Այս՝, ամիգերը-նուապը,
արարչութիւն-նուապէն է այս: Անեղակարո-
ղութիւնն է, անմահութիւնն է այս նուապը:
Փաշտօնականութիւնը կը զգամ, եւ կ'ողոց
եմ պրտապրել գոյն: Դուն ի՞նչ ըրիք ասիկոյ
աւելի մեծ, ո՞վ ընտրեանս Աստուած... Ըն՝ս
ի՛նչպէս այս մասնամանկը ես ինձմէ կը հանեմ:
Իմ խոսքերուս մարմինը գանձը կը պառն: կը
թռչի, կը տարազներ երկնքին մէջ, կը թա-
ւայլեն, կ'երգեն եւ չորս կը սփռեն: Եւ
հեռանան... եւ նորին կը զգամ զանոնք,
անոնց զեղեցիկութեամբ կ'արքենամ, ձեռքիս
տակ անոնց լըլըգները կը զգամ, մաքուր անոնց
չարժումը կը գուշակեմ: կը սիրեմ ձեզ, ո՞վ իմ
չղաղքանկ գաւկներս... ո՞վ գուշ, իմ մը-
տածմունքներս... իմ աստղերս... զգացում-
ներս... մարդկանցս... ես ձեզ մէջը արշաղեմ
իմ փնչալը հալը մը երբ ընտանեկան մէջ, գուշ
ամենքդ խն հը:

Ձեզ չողորդ ստոյակդ կ'ընեմ, բառաստեղի-

ներ, իմաստուններ եւ գուշակներ զոր աշխարհ
տանտով մեծարեց: Եթէ ձեզի շնորհաւեր
գալ նորին ասպրիք ձեր մտքին գաւկներուն
մէջ, գարեբա. դրտասիրեմ եւ ծագերը բնի եւ
զանտեք արժանաւոր դգալ, եթէ ձեր հակառա-
նեք վերտորն չղաչեն ըզանգակ փայլովը
ձեր պատանքուն ոտնց վրայ: անձեք որ
ճանաչեմ մը կ'տեսնեմ, հակասակ այդ յոր-
գանքներու հասանաւարին եւ մ'յնքան գարե-
բա եւ ասպրում մէջէն քողումեմ այդ ասպ-
նեքուն, գուշ պիտի չկրնայիք զգալ ուժի ու
կրանուխան այն լրտէթներ զոր ես այսօր
զգամ, այս մեծաւոր դիւերին մէջ, երբ միւս-
միւսակ կ'երգեմ, ինծի համար միայն, իմ մե-
նաւոր նողկին խոր:

Այո՛, ես զգայուն եմ, մտացի եւ հոգի:
Երբեք զայն ո'յնքան զգացած չէի որքան այս
պատու: Այսօր իմ զինքին կը հասնիմ, այսօր
իմ գարութեան իր գագաթնակէտը կը քարձ-
րանայ այսօր պիտի գիտանիմ ամենէն մեծն
եմ... Թէ ամենէն գողողը միայն: Այսօր ճա-
կատարքի ժամն է, աւելի մոտեց կերպով կը
տարածեմ հոգւոյս թեւերը: Մտածիտնի ժամն
է երբ կ'ըզ եւ շղթաբակապ, ասպարէս սիրելի
նողքը կը խոփար: Այս կառէ մարմինը պիտի
թօթափեմ, ու հրէշտակապետ թեւեր պիտի
զգնեմ... ո՞՞գ, միջոց պէտք է ինձի, որ-
պէսզի մտազգայնեբուն ու աստղերուն ոգորաւն
անդին թռչիմ եւ Արարչին ու ընտրեան
յաւերժական ստեղծաներուն վրայ միայն կանց
աննեմ:

Յեռաւոր կ', անուախ կ'իմ երկու թեւերս...
պիտի բառն ինծի. պիտի պարզեմ զանոնք
սքեւմուտքէն մինչեւ արայլաւոր, ձախը ան-
ցաւով պիտի դարձնեմ, այն ապապային...
... ու պիտի ճառագայթներուն վրային մինչեւ
քեզի՝ պիտի քարթնամ... ու այսօրեան քա-
ղաքաւունքներդ պիտի թափանցեն, ո՞վ գուշ
որ երկնքին մէջ կը սիրես, կ'ընես, ինչպէս ես
կը սիրեմ աշխարհիս վրայ Այո՛, եւ եմ մինչեւ
հոս բարձրացայ: Տես ո՞րպի մեծ է իմ գարու-
թիւնս, տե՛ս մինչեւ ո՞ւր կ'ելլին իմ թեւերս:
Սակայն մտքդ եմ ես... եւ մարմինս հոն երկ-
րի վրայ մնաց: Հոն՝ իմ հայրենիքիս մէջ է
որ ես սիրեմ եմ, հոն մնաց պիտու... Բայց իմ
սէքս, աշխարհիս մէջ մնակ հակի մը վրայ չի
հանգչի: Ինչպէս միշտաւ վարդի մը վրայ,
ո՞չ ալ ընտանիքի մը, ո՞չ իսկ դարու մը
վրայ... ես ամբողջ ազգ մը կը սիրեմ...
... քաղաքներս մէջ ճիւղակիցի անգը թողը
անցնեալ ու արգալց սերունդները, հոս՝ սքը-
տին վրայ սեզմացի, քարեկամի մը, սիրտաւոր
մը, ամուսնի մը, հօր մը պէս... կ'ուրեմ իմ
պիւրեկ հայրենիքիս զարքենի կեանքն ու եր-
ջանակութիւնը: կ'ուրեմ աշխարհիս հնազման
պարկեան ընէկ վայն: Միջոցները չեմ գիտի-
ր, եւ հոս եկալք քո սքովիմ: կուգամ իմ մտքիս
ամենահաղորդութեամբը դիմաւոր, այս մաքրեմ
դր կեդիւքն ձեռքէն կայծակը խրեց, մաղարակ-
նեքուն ընթացքը ընենց ու ձովին անգաւա-

ներու մէջ սուգովեցաւ : Աղկից զատ, ես այն ուժը ունիմ որ մարդոցմէ չի ստացուիր, այն սէրը ունիմ որ ներսս կը վառի հրաբուխի մը պէս ու երբեմն միայն լավայէ խօսքերով կը մնայ...

Եւ այդ զօրութիւնը եղեմի ծառէն, Բարոյն ու Զարոյն ծանօթութեան պտուղէն չէ որ քաղած եմ, ո՛չ ալ գրքերու կամ որոյցներու մէջ, ո՛չ խնդիրներու ուժման ո՛ր մոդովեան խորհուրդներու մէջ... արարիչ եմ ես... Իմ ուժերս ինձի կուգան այն ազդիւրէն որմէ զուգորութիւնը կը բղին, որովհետեւ դուն զուռժ ուրիշէն չես առած... զուկոյ է ան... ու կորսնցնելու վախը չունիս... եւ ես ալ այդ վախը չունիմ : Այդ ուժը ինձի դուն տուած ըլլաւ կամ ես իսկ զայն առած ըլլամ այնտեղէն ուրիշ դուն առիւր, աչքս կը թափանչէ ու կը հրամայի... Իմ զօրութեան վարկեաններուս, եթէ աշուրներս զէպ ի ամպերուն կարաւանները բարձրացնեմ, եթէ ուղեւոր թոչուններուն հազիւ հազ տեսանելի թեւով զէպ ի հելսիս սուրբը լսեմ, կը բաւէ որ կամենամ եւ յանկարծ նայաւորս կարծես զանոնք ցանցի մը մէջ կը պարուրէ : Թոչունները անուշոյի երգ մը կը հնչեցնեն, բայց մինչեւ որ ես զանոնք հողերուն չյանձնեմ, հովիւն որ քեզի կը հպատակուի պիտի կարողանա զանոնք հայալծել... Եթէ հողւոյս ամբողջ ուժովը գիտաւորի մը նայիմ, որչափ առնի որ աչքերս զայն կայաւաւորեն, անի տեղէն պիտի չլարծի... Եւ որքանը միայն, ապակեանալ, զաղպաղիւռն բայց անմահ, ինձի չեն ծառայու, զիս չեն ճանչնար, կ'անգիտան ինչ երկուքս, զիս եւ քեզ... զանոնք զսպելու միջոց մը կուգամ փնտռելու հոս երկնքին մէջ : Այս կարողութիւնը որ ունիմ քնտրեան վրայ ազդելու, կ'ուզեմ որ մարդոց սրտերուն վրայ ալ ունենամ... ձեռքի մէջ չարժուով թոչուններն ու աստղերը կը կառավարեմ, կ'ուզեմ այդպէս իմ նմաններս ալ կառավարել : Ո՛չ թէ զէնքերով... անոնք միշտ չեն վիրաւորեր : Ո՛չ թէ երգով... անոնց ազդելութիւնը զանգաղ է : Ո՛չ թէ գիտութեամբ... անի շուտ կը հերքուի... Ո՛չ թէ հրաշքով... չափազանց չողջողուն է այդ միջոցը, կ'ուզեմ զանոնք կառավարել սիրով որ կայ իմ մէջս, անոնց ամենքը կառավարել ինչպէս որ դուն կ'ընես, խորհրդաւորաբար ու յաւիտեանապէս : Ինչ ալ ըլլայ իմ կամքս, թո՛ղ իսկոյն զայն քուչակեն, եւ զայն կատարելով օրհնակի ըլլան, եթէ հասկանալին, թո՛ղ ստուապին ու մեռնին : Թող մարդիկ այլ եւս ինձի համար այնպէս ըլլան ինչպէս մըռտածուներն ու բաւերը որոնցմով կարող եմ ուզանալ պէս օրհնաբաններու չէնք մըստեղծել : Կ'ընես թէ դուն ապաշէն կ'թաղաւորես... Դուն գիտես թէ մասնումը չապակեանքի, ինչուն չաղբացողուն... ա՛խ, եթէ ինձի հողիներուն վրայ ազդելու նոյնչափ կարող ընէիր... իմ ազգս կենդանի օրհներգի ձեւով

պիտի ստեղծէի : ու սքանչելիքներ պիտի գործէի՝ զուկններէդ աւելի վեհ : Իմ ալարչութիւնս երջանկութեան երգ մը պիտի ըլլար...

Տո՛ւր ինձի հողիներուն տիրապետութիւնը... ա՛յնքան կ'արարամարեմ այս անկենդան շինուածքը զոր ամբողջ տիեզերք կ'անուանէ եւ որուն վրայ հիւսնալը բերն սովորութիւնը դարձած է, որ զեւ չեմ փորձած թէ իմ խօսքս պիտի չբաւէ՛ր արդեօք զայն կործանելու : Իայց կը զգամ ներքնապէս որ եթէ կարեւոր է ոչ ինչ ոչ յանկարծ պայթեցնէի, պիտի կարեւորայի հարիւր աստղ մարել եւ ուրիշ հարիւր հատ վառել... որովհետեւ անմահ եմ ես... արարչութեան ծոցին մէջ ուրիշ անմահներ ալ կան... բայց չեմ ճանչնար ոչ մէկը որ ինձմէ բարձր ըլլայ : Ո՛վ դուն որ առաջինն ես երկրնքին մէջ, կուգամ քեզ հարցնեցնել, ես՝ երկրի մտացի էակներուն առաջինը... դեռ չեմ հանդիպած քեզի, կը գուշակեմ որ կատարուն... ցուցն է ինքզինքը : Եթէ կ'ուզես որ զուգորդ ինչպիսութիւնը ընդունիմ... զօրութիւնը կը խնդրեմ քեզ, տո՛ւր, ապա թէ ո՛չ ես կը զանեմ անոր ճամբան : Ինձի ըսած է՛ին թէ մարդարէնը գոյութիւն ունեցած են, որոնք հողիներուն տիրած են... կը հաւատամ : Բայց անոնց կրցած ես ալ կրնամ... ես կ'ուզեմ ունենալ զօրութիւն որ քուչկնից հաւասար, կ'ուզեմ հողիները կառավարել ինչպէս որ դուն կը կառավարես : (Նրկարանն լռութիւն) :

(Հեղինարեմ) : Լո՛ւռ կը մնաս : Չե՞ս պատահանի : Կը գուշակեմ հիմա, ճանչցա՛ք քեզ : Կը տեսնեմ, կը հասկնամ թէ դուն ի՛նչ ես եւ թէ ի՛նչպէս կը կառավարես : Սուտ խօսեցաւ այն որ զեղ Սէր անուանեց : Դուն Իւստուութիւն ես միայն : Մտածել է եւ ոչ թէ սրտով որ մարդիկ զու ճամբաներդ պիտի երեւան հանեն : Իտեղով է եւ ոչ թէ սրտով որ զու չեղբերու միջնորդութեամբ անալու կարող պիտի ըլլան... այն որ գրքերուն, մետաղների, թիւերուն, զիսկներուն մէջ կը խորանալու, ա՛խ է որ կը յաջողի զու զօրութեանդ մաս մը իւրացնել : Ան կը գտնէ թոյնը : Իտեղով եւ չոգին, կը տարբաղադրելու, մտաւր եւ ձայն, կը հնարէ օրհնականութիւնը եւ ներգամտութիւնը՝ անմահներն ու զիստութիւնը արմնցնելու համար... աչախարս մտքերուն ձեռքը ձգեր եւ ու կը թուղուն որ սրտերը յաւիտեանական ամուրթեան մը մէջ հիւծել... ատոր համար է որ ամենէն կարելի կ'ընենք եւ ամենէն հզօր սէրը տուիր ինձի : (Լռութիւն)

Ի՛նչ է սէրը, զու աստուածային մասնիկ, — կո՛յժ մը : Եւ ի՛նչ է մարդկային կեանքը աշխարհիկ աշխարհին մէջ. — լա՛րբիկան մը միայն :

Ի՛նչ է քնացող փայլաւոր որ օրհնիկն սէր կը պահուի : — կո՛յժ մը : Եւ անցեալ զարե՛րը որ պատմութեան մէջ կը ծածաննէ. — լա՛րբիկան մը միայն :

Ո՛ւրիշ կը ծնի այս վաղժապետն մարմինը որուն բէջ

միտքս կը շողայ. — Կայծեր մը : Եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ որ մը ժամը որ ինծի կը տպուէ. — Վարդանան մը իմ թոյնս :

Ի՞նչ է Աստուած, աշխարհը եւ օղիքներսն չորսն . — Ի՞նչն է Եւ ի՞նչն պիտի ըլլան թաւառակներս վարձանէն յետոյ . — Գրանք մը վարդանան :

ՁԱՒ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ ԱՋ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ
Իր հոգւոյն վրայ կը հեծնայ | Անձի... պաշտօններն
Ինչպէս երկուքի մը վրայ... զինքը, գլուխը մեր թեւ-
նասմէլ... քառասունքի... լուրջ պաշտօններ :

ՓՈՐՈՒՏ

Վարդանանի՛ր... կայծեր... երբ բոց-
վառն ու ընդլայնին, կը ստեղծեն կամ կը
հաղթեն... խալիս՝ յա... նորէն... տարա-
ծենք, երկարինք այս վարդանանը... խաւ-
իս՝ յա... նորէն... արձնանք, արժարենք
այս կայծը... լաւ, շատ լաւ է : Անգամ մըն
այ կը կոչեմ զեզ, զեզի կը բանայ իմ հլու
հոգին... Լո՛ւս կը մնաս : Դուն չե՞ս որ Սա-
տանին հետ կուտեցար : Ապարիզ կը կարգամ
զեզի հանդիսաւորապէս : Մի՛ արհաւիրե՛ր զիս .
աննեցուկ չեմ... Թէպէտ այստեղ մի-
այնակ, կըցայ միշտնա զեզի բարձրանալ :
Սրտովս եղբայր եմ աշխարհին վրայ դանդաղ
մեծ ժողովուրդի մը հետ... զաշխարհից ունիմ
բանակներ, պետութիւններ ու գահեր... Եթէ
զեզի հայտնեմ, Սատանին մեծամարտը պիտի
կրկնուի... եւ աւելի ահաւոր պիտի ըլլայ...
Ան ողբողս զէմ կը մարտնչէր զու հետդ, ես՝
սիրտ սրտի դէմ... Ես տառապեմ, սիրած,
մեծցած եմ չարարանքներու եւ սիրոյ մէջ :
Երբ իմ հոգւոյս երջանութիւնը խլիջներ
ինձմէ, ձեռքս իմ սրտին արիւնովը միտն կար-
մըրցուցի. երբեք ձեռքս զու վրայ չլերցուցի :

ՁԱՒ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ ԱՋ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ
Երբի՛մ, զեզ թռչունի կը | Աստու... Ի՞նչ զառու-
փոխեմ, զու արծուի թեւ- | ցանք... զուս շողշողան-
բուզ վրայ, գնա՛, բարձրա- | կը զլորին ահագնայն ի
ցի՛ր, թռչի՛ր... վար :

ՓՈՐՈՒՏ

Հիմա, հոգիս իմ հայրենիքի մը մէջ մայնա-
ւորուած է եւ անոր հոգին իմ միտն ու հա-
զած է : Հայրենիքս եւ ես ա՛յլ մէկ ենք : Ես
Միլիոն կը կոչուիմ... վասն զի միլիոնաւոր
մարդիկ եւ սերեւ մը աննչ համար կը տառա-
պիմ : Իմ ազաւոր հայրենիքս կը դիտեմ ինչպէս
զաւակ մը իր կողովոճանքի անխել կապուած
հայրը կը դիտէ. իմ մարդը՝ ազգին ցաւերը
կը զգամ ինչպէս մայր մը ընդեքնեւորուն
մէջ կը զգայ իր ծնելիք զաւակին ցաւը...
կը տառապիմ... կը դառնացիմ... եւ դուն,
մի՛ շտ իմաստուն, եւ դուն, մի՛ շտ գիտարթ,
կը սիրապետես, կը դատես, եւ զեզ անսխալ
կը հոչակեն : Մտիկ ըրէ՛. եթէ իմ պատանե-
կութեանս հաւատքը, եթէ իմ որդիներս հա-

ւատքս սին խաբէութիւն մը չէ, եթէ իրաւ է
որ դուն զիս կը սիրես, ինչպէս որ աշխարհը
կը սիրէ՛ր զայն ստեղծած ատենդ, եթէ հալ-
րական դրող մը կը տածես զու ձեռակերտիդ
համար, եթէ միակ սիրող հոգի մը կար այն ան-
համար էակներուն մէջ զոր ապագանին մէջ բան-
տեցիր ջրհեղեղէն ազատելու համար... Եթէ
այս սիրտը հիշէ՛ մը չէ՛ դիպումսն ծնած եւ
որ ժամանակէն առաջ կը մեռնի... Եթէ զու-
թապաւորութեանդ մէջ, զգացումը անկար-
գութիւն չի համարուիր... Եթէ «գթութիւն»
ազազակող միլիոնաւոր մարդիկը իրենւ ի
սպառ անլուծելի հաւատարութիւն մը չես նը-
կատեր... Եթէ մէրը ու եւ օգտակարութիւն
մը ունի աշխարհի վրայ եւ զու կողմէ
հաշուի սխալ մը չէ լուր...

ՁԱՒ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ ԱՋ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ
Թող արեւը հիգրա՛ | Թափառիկ զիտաւոր՝ ա-
ղաւանկ, Թող կուրահա՛յ... | լեւն ըլլած, «Եւ ի՞նչ
Յարակի՛... յառա՛ջ... | քառակուսե պարզի...
միտ՛, որտա՛, դառա՛... | անվ՛րջ... անվ՛րջ...

ՓՈՐՈՒՏ

Լո՛ւս կը մնաս... ա՛յլ, զեզի սրտիս խորքը
յայտնեցի... կը պատատիմ, տո՛ւր ինծի
զօրութիւն... միակ ընկոր մը, մայնակ մը
այն ուժէն զոր աշխարհին վրայ գոռողու-
թիւնը ձեռք ձգած է... այդ մասնիկով ո՛ր-
քան երբանկութիւն պիտի կարեւորայն ստեղծե-
լու՛ւս կը մնաս... Եւ, ուրեքն բանական-
ութիւնս թող ստանայ ինչ որ սրտիս կը զը-
լնաս... Կը տեսնես, մարդերուն ու հաւա-
ճարներուն ամբողջին առաջին եւ ես... զեզ
զու հրեշտակապետներդ շատ աւելի լաւ
ճանչնամ... Ես արժանի եմ զու զօրութեանդ
մասնակից ըլլալու... Եթէ սուտ ըսի, պա-
տահաւոր տուր... Ի՞նչ, մի՛ շտ լուրթիւն...
Բազուկիդ ուժիկ վրայ ապահով, կ'արժանա-
հե՛ս զիս... զխոցիր ուրեքն որ սէրը կը
լափէ ու կը սպառէ ինչ որ անմատչելի է...
Կը տեսնե՛ս աշխարհի վառարանը որ իմ մէջ
կը բորբոքի, սէ՛րը : Կը կդրոնացնեմ զայն
եւ կը սեղմիմ՝ անոր տաքութիւնը բազմա-
պատկերու համար : Իմ կամքիս երկակէ շըր-
ջանակին մէջ կը պնդեմ զայն, ինչպէս վա-
ռողը կըրճանարար հրացանափողի մը մէջ :

ՁԱՒ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ ԱՋ ԿՈՂՄԷՆ ՁԱՆՅՆԻՐ
Պարզե՛... Կրա՛կ... | Գթութիւն... զը՛մ... զը՛մ...

ՓՈՐՈՒՏ

Պատահանէ՛... որովհետեւ պիտի չանթա-
հարեմ զու արարչութիւնը... Եթէ չփնջեմ,
դուն պիտի դրդեմ զու քաղաքականութեանը
վանդակ անհունութիւնը : Ձայն մը պիտի ար-
ձակեմ բնութեան բովանդակ շըրճութիւն մէջ,
ձայն մը որ սերունդէ սերունդ պիտի թողայ :

պիտի ըսեմ թէ գոհն տեղեկութիւնն Հայրը չեաւ ,
այլ...

ԳԵՒԻՆ ՅԱՅՆԸ

2 ա' րը :

(Գոհութիւն կը զանդայի վարդապետին , ինչ նուա-
նայի եւ կ'իյնայի)

ԱՍՏՄ ՄԻՃԳԻՆՎԻԶ

ՄԱՅՆԱՆԱԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵԾՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ԶԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ ՀԵՏ

— 0 —

Կ. Եղեանց. — Մեծն Պետրոսի յարաբերութիւնները
հայ ժողովրդին հետ — վկայութիւնք՝ Մոսկուայի դի-
ւանատանէն , Խառնապան Արտաքին գործոց նախարա-
րութեան դիւանատանէն զտրուած , եւ . — Ս. Բեթեղե-
ղոսի , ինչպէս . (Յայտարարութեանց կոչարարութեան
տեղեկութեան յիշատակը) :

Պարզ է այժմէն թէ ռուս կառավարութեան
եւ հայ ազգին միջեւ հպումը , որ տեղի ունե-
ցած է ասկէ երկու դար առաջ , այդ ազգին համար
պիտի ունենայ հետեւանքներ տալու ծան-
րակիւն — Թերեւս ասկի ծանրակիւն — որքան
հպումը զոր ատենով ունեցաւ պարսկական
պետութեան հետ . ազգին ճամբուն « մէկ ան-
կիւնադարձքն » է այդ , — եթէ կարելի է
զեռ այդ ըստարարութիւնը կիտրելով՝ անոր
ո՛ր յնչպիսի չարաչար գործածութիւնն յետոյ , Հրա-
տարակելով այն բոլոր վկայութիւնները զոր
կրցած է գտնել Հայոց եւ Ռուսաց այս առա-
ջին հանդիպմանը մասին , այդ վկայութիւնները
կարգաւոր վկայութիւնով մը լուսարանելով եւ
երկու ազգերու յարաբերութեանց պատմու-
թիւնը հասցնելով մինչեւ . Արաստանի տիրա-
պետութեան , Պ . Կ . Եղեանց Հայոց ժամանա-
կակից պատմութեան ամենէն գեղեցիկ նիւթը
ձեռք առած է :

Բարեբաղդաբար Պ . Եղեանցի վկայութեան
պարզ մեկնաբանութիւնն է այն գիւտական
վկայութիւններուն որոնք գրքին հեղինակմասը
կը հաղմեն . եթէ հեղինակին յայտատու իւրա-

քանչիւր իրողութիւնը ամենէն անհերքելի
ապացոյցներով ընդհանրացնելով , մարդ
դժուարաւ պիտի կարենար տարակուսանքի զգա-
ցում մը ազդելու , ա՛յնչպիսի պատմութեան
տահալները տարօրինակ են , գէթ ռիզիկը .
ընթերցողին կը թողունք դատել :

Ժե . զարուս վերջին տարիներուն մէջ , եւ-
հան Վիլհելմ անուն պալատունի կաթողիկոսին
(électeur palatin) արքունիքը հայազգի ար-
կածախնդիր մը կը տեսնուի իտալէյ Օրի ա-
նունով որ ինքզինքը սերած կը հռչակէ
Հայտարարի իշխանական մէկ գերդաստանէն ,
Պատեմոնց գերդաստանէն . Երբեք ստուգուած
չէ թէ այդ հռչակումը ո՛ր աստիճան ճշդ է ,
միայն կը տեսնուի վկայութիւններն թէ Հա-
յաստանի մէջ իր ճամբորդութեանց միջոցին ,
Օրի ինտելլեկտուալ կուսակալային իր հարկեցեալ
ընտանիքին հետ ու եւ է յարաբերութիւն ու-
նենալէ : Ինչ ալ ըլլայ իր ծագումը , ստու-
գապէս գիտենք թէ Օրի տասերկու տարիի չափ
վաճառականութիւն ըրած էր Ֆրանսայի մէջ ,
թէ յետոյ ճանի մը տարի պալատունի կաթո-
լիկ արքունիքին մէջ ծառայելով անցու-
ցած էր . այսպէսով կրցաւ ներկայանալ այդ
իշխանին . պարզեց անոր այն ողբալի կացու-
թիւնը որուն մէջ կը գտնուէին ջրիտառներ
ժողովուրդները մարմնականներուն ձեռքով ,
եւ Հայերը հռովմէական եկեղեցւոյն ծոցը
մտցնելու կարելիութիւնը ընդհամարել տուաւ .
ի վարձատրութիւն անոնց շնորհիւրդ պաշա-
պանութեանն եւ օգնութեանը , պալատունի
կաթողիկոսի շահագործող Հայոց կողմէ պիտի ճանչցուէր
Երբեւ անոնց վեհապետը . Եւհան Վիլհելմ ,
գերման միւս պղտիկ իշխաններուն պէս՝ Թա-
գաւոր ըլլալու մարմնակէն ընտրուած՝ անոր
խօսքին ականջ կախեց . Պ . Եղեանց , բաւա-
կան միամտաբար , կաթողիկոսի տապալի նը-
պատակ մը ունենալուն վրայ տարակոյտ կը
յայտնէ . « վառնդի , կ'ըսէ , անոր թղթերուն
մէջ չկայ բան մը որ այդպիսի դիտարկու-
թիւն մը ցուցնէ » : Բայց ընկալան չէր արդէն
որ պահպանուած պաշտօնական գրութիւննե-
րուն մէջ առ թաղուն գիտարարութիւնները
կարենան յիշատակուած ըլլալ . Իսթանբուլ Օրի
պաշտօնով Հայաստան գրողուցեալ , ուր հասաւ
1699 թ. գործան . անմիջապէս տեսաւ որ Հոռոմ
հետ միացման ծրագիրը հայ եկեղեցական իշ-
խանութեանց մօտ նպաստաւոր ընդունելու-
թիւն մը չէր կրնար գտնուի , չպիտիւնէր , եւ
տաճարներու օրդուն չափ Հայաստան միայն յետոյ